

Горячева К. О.

аспірант,

Донецький національний університет

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Метою статті є розробка комплексної стратегії сталого розвитку промисловості, яка поєднує в собі загальнонаціональний, регіональний та місцевий рівні управління, з урахуванням основних цілей, завдань та принципів кожного з них. В роботі представлений механізм управління сталим розвитком промисловості країни, окремого регіону та промислового підприємства. Проаналізовано правове забезпечення сталого розвитку, його екологічні, економічні, інституційні та соціальні інструменти та індикатори.

Ключові слова: сталий розвиток, стратегія сталого розвитку промисловості, механізм управління сталим розвитком, інструменти управління сталим розвитком, індикатори сталого розвитку.

Постановка проблеми. Сучасний стан та тенденції розвитку світового господарства обумовлюють необхідність формування кардинально нової моделі, яка б одночасно забезпечувала стале економічне зростання та покращення або принаймні збереження навколишнього середовища. Перед людством в даний час постає велика кількість глобальних проблем, які ставлять під загрозу існування майбутніх поколінь. Серед найбільш суттєвих можна зазначити вичерпання природних ресурсів, постійні значні втрати людського потенціалу, руйнування екологічних систем, забрудненість навколишнього середовища, які вкрай гостро відчуються саме в промисловій галузі господарства. Національна промисловість характеризується відносно високим рівнем економічного розвитку порівняно з екологічною та соціальною безпекою її виробництва.

В даний час існує безліч програм і проектів розвитку української промисловості, таких як концепція переходу України до сталого розвитку [4], концепція загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року [5], державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року [3], концепція державної регіональної політики [7], але більшість з них зосереджується тільки на загальнонаціональних, або тільки на регіональних інтересах. Однак реалізація даних програм не може принести очікуваного ефекту, оскільки найчастіше при розробці їх стратегічних напрямів не враховується ні наявний потенціал регіонів країни, ні особливості функціонування окремих промислових

одиниць. До того ж в більшості з них не приділено достатньо уваги можливості використання позикових ресурсів, хоча реалізація цих проектів є тривалою в часі, тому вимагає значних фінансових витрат і страховки, що можуть забезпечити фінансово-кредитні установи. У зв'язку з вищезазначеним метою даної статті є розробка комплексної стратегії сталого розвитку промисловості, яка б поєднувала в собі загальнонаціональний, регіональний та місцевий рівні управління, з урахуванням основних цілей, завдань та принципів кожного з них.

Представлена на рис. 1 стратегія сталого розвитку промисловості включає його цілі, стратегічні напрями, принципи та механізм управління. На державному рівні розглядається загальна промисловість країни, на регіональному рівні – промисловість регіону і на місцевому рівні – окреме промислове підприємство.

Формування цілей статті. Отже, метою сталого розвитку промисловості країни є забезпечення економічної могутності, незалежності і безпеки країни, її інтеграції у систему світових господарських зв'язків та зростання добробуту народу на основі розвитку високотехнологічних та конкурентоспроможних виробництв. Дана мета реалізується за допомогою стратегічних напрямів сталого розвитку промисловості, до яких відносяться наступні:

1) формування ефективної міжгалузевої структури виробництва в господарському, соціальному та екологічному відношенні, що повинна відповідати світовим стандартам і потребам економіки держави та її регіонів; оптимізація структури промислового виробництва з посиленням ролі внутрішнього ринку і прискореним розвитком видів діяльності, здатних забезпечити імпортозаміщення та приріст експорту в конкурентоспроможних секторах економіки;

2) забезпечення динамічного збалансованого розвитку промисловості країни, створення умов для посилення економічної активності в усіх регіонах, що сприятиме поступовому пом'якшенню міжрегіональних диспропорцій, відновленню і розвитку промислового потенціалу в депресивних регіонах і малих містах;

3) підвищення ефективності промислового комплексу за рахунок використання переваг територіального та галузевого поділу праці, налагодження міжрегіональних зв'язків у межах єдиного ринкового простору України, а також розвитку зовнішньоекономічних відносин; підтримка органічної єдності розвитку продуктивних сил регіонів і промисловості країни в цілому з дотриманням пріоритетів загальнодержавного значення;

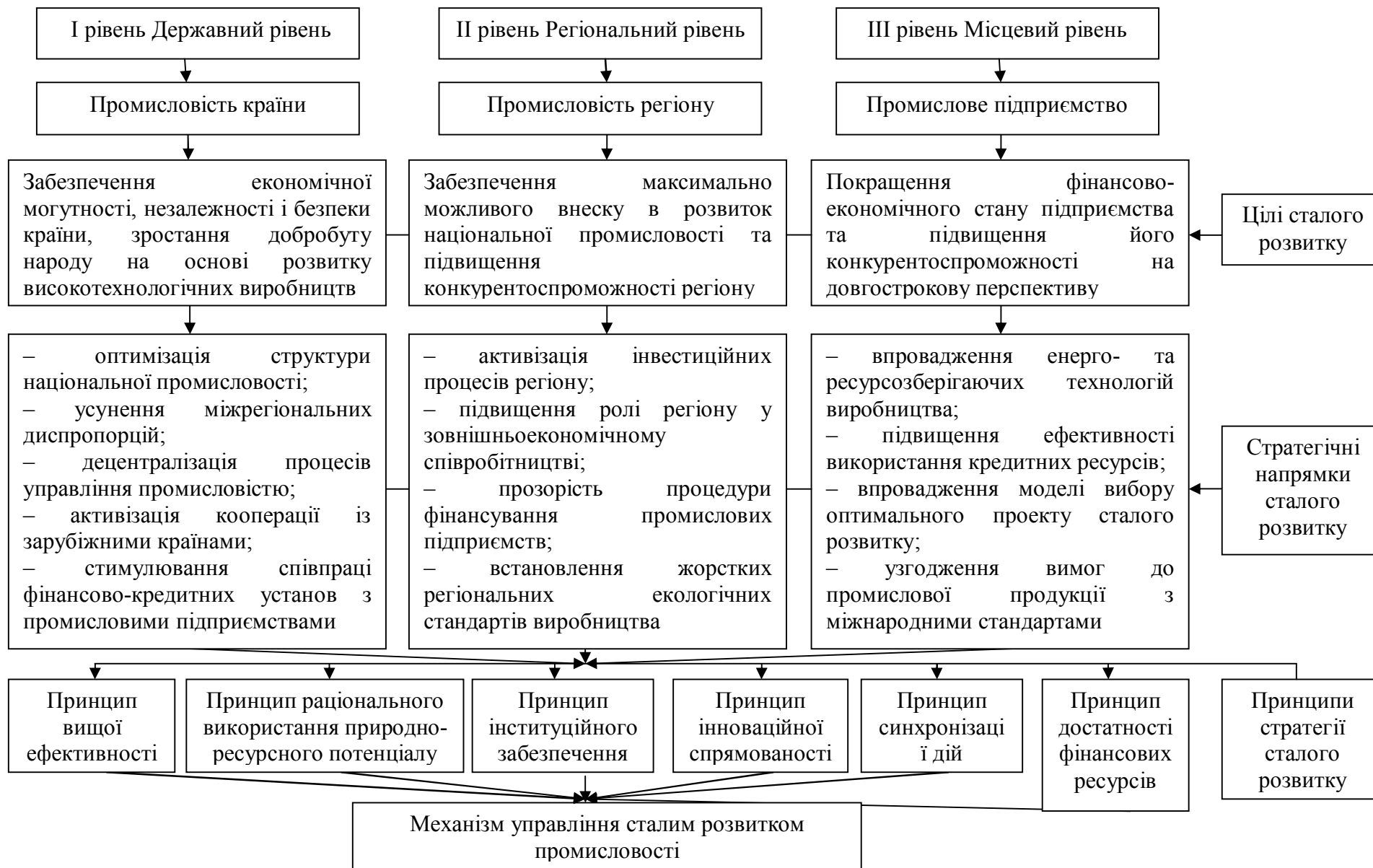

Рис. 1 Стратегія сталого розвитку промисловості

4) поступова децентралізація процесів управління промисловістю, створення відповідних умов для подальшого підвищення економічної самостійності регіонів шляхом чіткого розмежування повноважень між центральними і місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також розширення участі місцевих органів влади в управлінні майном, що перебуває у загальнодержавній власності;

5) активізація виробничої і фінансової кооперації національної промисловості із зарубіжними країнами на прийнятних для України умовах;

6) стимулювання фінансово-кредитних установ до співпраці з промисловими підприємствами, надання кредитів розвитку промисловості на пільгових умовах під державні гарантії [5].

Виклад основного матеріалу. Метою сталого розвитку промисловості регіону виступає забезпечення максимально можливого внеску в розвиток національної промисловості та підвищення конкурентоспроможності регіону шляхом реалізації його наявного потенціалу.

Стратегічні напрями сталого розвитку промисловості регіону:

1) активізація інвестиційних процесів в потенційні підприємства промисловості та створення нових робочих місць;

2) підвищення ролі регіону у зовнішньоекономічному співробітництві шляхом розвитку міжрегіональних та транскордонних економічних зв'язків;

3) прозорість процедури фінансування промислових підприємств з бюджету регіону, створення регіональної підтримки платоспроможних підприємств з місцевих фондів;

4) контроль за раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу регіону та розміщенням відходів виробництва з урахуванням вимог екологічної безпеки, встановлення жорстких регіональних екологічних стандартів виробництва.

В якості прикладу стратегічних напрямів сталого розвитку промисловості регіону можна навести напрями розвитку в Донецькій області. Основними з них є:

- реструктуризація вугільної промисловості;
- диверсифікація ринків та збільшення експорту готової продукції металургійної та хімічної галузей;
- розвиток високотехнологічного та наукоємного машинобудування;
- впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій;
- покращення екологічної ситуації;

– захист територій від підтоплення [3].

Відповідно метою сталого розвитку промислового підприємства є покращення фінансово-економічного стану підприємства та підвищення його конкурентоспроможності на довгострокову перспективу шляхом перетворень в економічній, соціальній та екологічній сферах його діяльності.

Стратегічні напрями сталого розвитку підприємства:

1) впровадження енерго-, ресурсозберігаючих та маловідходних технологій промислового виробництва:

– зменшення рівня енергоємності виробництва, реалізація енергозберігаючої моделі розвитку з розширенням використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, диверсифікацією енергопостачання та формуванням ефективної структури енергогенеруючих потужностей у промисловому виробництві;

– комплексне використання матеріально-сировинних ресурсів, у тому числі вторинних, технологічна модернізація виробництв шляхом впровадження новітніх наукових досягнень;

– нарощування обсягу виробництв з закінченими технологічними циклами, що сприяють глибокій переробці та високій якості кінцевої продукції, мають кінцевого покупця на внутрішньому або зовнішньому ринку; використання таких циклів виробництва, які приводять до мінімізації відходів; розв'язання проблеми утилізації відходів, що утворюються в процесі господарської діяльності;

2) приведення системи технічного регулювання у відповідність з міжнародними стандартами стосовно якості продукції, екологічних вимог до продукції та технологічного процесу її виробництва, охорони праці, техніки безпеки;

3) здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з вищою освітою, кваліфікованих робітників, професійного розвитку працівників промисловості;

4) застосування сучасних механізмів стимулювання високопродуктивної праці, зокрема через:

– направлення частини прибутку підприємств на покращення матеріального стану працівників;

– застосування опціонів щодо акцій підприємств для працівників цих підприємств;

– забезпечення оптимальної міжпрофесійної, міжкваліфікаційної, міжпосадової, міжгалузевої диференціації зарплати;

– збільшення частки оплати праці у структурі собівартості продукції за рахунок зниження частки матеріальних, енергетичних витрат;

– створення безпечних і нешкідливих умов виробництва, запобігання виникненню ризиків втрати здоров'я і працездатності на виробництві;

5) реалізація процесу аналізу доцільності залучення кредиту та підвищення ефективності використання кредитних ресурсів для довгострокових проєктів підприємства;

6) впровадження моделі вибору оптимального проєкту сталого розвитку на етапі планування інвестиційної діяльності промислового підприємства.

Досягнення цілей і реалізація напрямів сталого розвитку передбачає дотримання основних принципів стратегії сталого розвитку:

1) Принцип вищої ефективності. Даний принцип передбачає, що результати, одержані від реалізації стратегії сталого розвитку промисловості повинні перевищувати затрати на її впровадження. Будь-яке управлінське рішення повинно приносити певні вигоди всім учасникам економічних процесів, а не окремим суб'єктам за рахунок зменшення вигод іншим. До того ж необхідно забезпечити організацію процесу промислового виробництва, орієнтовану на досягнення головних стратегічних цілей сталого розвитку, а економічний ефект від господарської діяльності суб'єктів промисловості повинен перевищувати шкоду, яка в результаті цього була заподіяна навколишньому середовищу.

2) Принцип раціонального використання природно-ресурсного потенціалу. Природні ресурси належать населенню країни і становлять матеріальну основу його існування, незалежно від форми власності на них вони повинні використовуватись з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь. Природні ресурси є засобом розвитку продуктивних сил і важливим екологічним фактором життєдіяльності суспільства, тому необхідно досягти екологічно доцільне і економічно збалансоване їх використання. Особливу увагу в процесі впровадження сталого розвитку треба приділити законодавчому закріпленню системи платежів і штрафів за використання природних ресурсів, пільг за застосування відновлюваних ресурсів, чітко розмежувати повноваження між центром та регіонами щодо управління природними ресурсами.

3) Принцип інституційного забезпечення. Забезпечення переходу до сталого розвитку передбачає формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, відповідну переорієнтацію соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, державне регулювання задля посилення зацікавленості громадян, юридичних осіб і

соціальних груп у вирішенні завдань сталого розвитку. Державне управління процесом переходу до сталого розвитку передбачає розроблення системи програмних і прогнозних документів галузевого, регіонального та державного рівнів, основним компонентом яких будуть зміни природно-ресурсного потенціалу, довкілля та окремих екосистем у процесі господарської діяльності. На державному рівні з метою послідовної реалізації основних принципів сталого розвитку повинні створюватись відповідні органи, які б забезпечували формування основ національної політики сталого розвитку та здійснювали координацію діяльності з цих питань [3].

4) Принцип інноваційної спрямованості. Інноваційна стратегія розвитку промисловості повинна здійснюватися на основі поєднання науково-технічної, виробничої та фінансової сфер. Розгляд інвестиційних проектів в промисловість необхідно проводити з дотриманням пріоритетності проектів, які включають впровадження та розповсюдження інновацій. Реалізація зазначеного принципу сприятиме максимальному збереженню кадрового і науково-технічного потенціалу держави, забезпеченню високого рівня підготовки науково-технічної інтелігенції, в тому числі шляхом направлення талановитої молоді на навчання і стажування до провідних університетів і наукових центрів за кордоном за рахунок держави.

5) Принцип синхронізації дій. Реалізація даної стратегії передбачається одночасно на всіх рівнях управління шляхом тісної співпраці центральних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання в процесі проведення моніторингу та оцінки виконання визначених завдань сталого розвитку. Розподіл владних повноважень повинен забезпечувати максимальне наближення місця надання адміністративної послуги до її безпосереднього споживача. До того ж реалізація даного принципу повинна сприяти зменшенню відмінностей між окремими регіонами у економічному розвитку, використанні людських ресурсів, рівні життя населення, наявності інфраструктурних умов [3].

6) Принцип достатності фінансових ресурсів. Даний принцип передбачає постійний моніторинг наявних фінансових ресурсів встановленим цілям і задачам сталого розвитку. У зв'язку з обмеженістю державних фінансових ресурсів під час виконання завдань, визначених стратегією сталого розвитку, ресурси необхідно концентрувати на відповідних територіальних рівнях управління, встановлювати ієрархічність пріоритетів відповідно до сформульованих цілей та визначати вимоги до економічної ефективності їх використання.

З урахуванням даних принципів в роботі запропонований механізм управління сталим розвитком промисловості, який охоплює суб'єкти та інструменти управління, правове забезпечення та індикатори сталого розвитку (рис. 2). На державному рівні суб'єкти управління сталим розвитком представлені, насамперед, міністерством промислової політики та іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади. На регіональному рівні стратегії сталого розвитку областей розробляються облдержадміністраціями та обласними радами. Проблеми виконання програм розвитку міст розглядаються на засіданнях виконкому та сесії міської ради. На окремих же промислових підприємствах до розробки стратегій залучаються власники, керівництво та персонал підприємства. Залучення персоналу в розробку стратегії – це суттєвий елемент мотивації співробітників. Воно підвищує особисту відповідальність за результат, є знаком довіри та визнання значущості співробітника. На підприємствах, які отримують видатні результати, працює найбільша кількість співробітників, які вважають цілі і завдання, які ставить перед ними організація, своєю особистою справою і інтересом.

До чинних нормативно-правових актів, які регламентують сталий розвиток промисловості можна віднести:

1) на державному рівні:

– Концепцію переходу України до сталого розвитку;

– Концепцію загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року;

2) на регіональному рівні:

– Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 р.;

– Концепцію державної регіональної політики;

– Стратегію соціально-економічного розвитку області;

3) на місцевому рівні:

– Стратегію соціально-економічного розвитку міста;

– Стратегічний бізнес-план підприємства.

Інструменти управління сталим розвитком представлені економічною, соціальною, екологічною та інституційною політиками, які повинні знаходитись у тісній співпраці та взаємозалежності. Тобто, економічна політика має бути підставою для соціальної, інституційної та екологічної політики, соціальна політика повинна мати економічне підґрунтя для здійснення та одночасно ставити вимоги до екологічної політики та враховувати її вимоги.

Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 2 (12), 2014

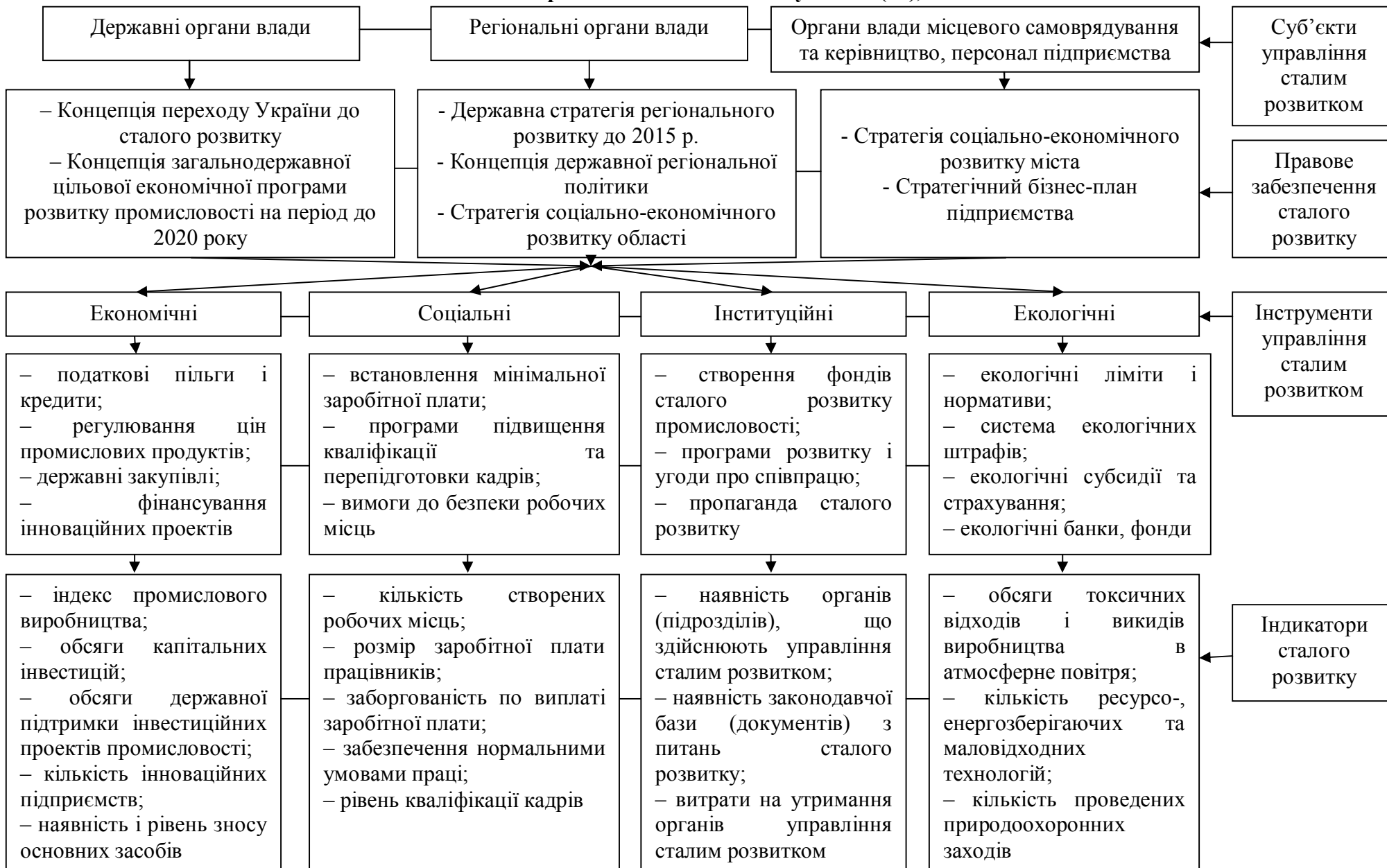

Рис. 2 Механізм управління сталим розвитком промисловості

Екологічна політика сталого розвитку промисловості являє собою сукупність заходів і дій органів управління, спрямованих на стабілізацію і поліпшення екологічного стану довкілля, зменшення негативного впливу діяльності суб'єктів промисловості на навколишнє середовище, підвищення ефективності використання природних ресурсів. До екологічних інструментів сталого розвитку можна віднести заборони на викиди шкідливих речовин, встановлення лімітів цих викидів і оптимальних розмірів штрафів за недотримання вимог охорони навколишнього середовища. Так як в даний час грошові санкції, які застосовуються до порушників є занадто незначними, щоб створювати стримуючий ефект: багато порушники надають перевагу сплаті штрафу, ніж відмові від тієї вигоди, яку вони отримують в результаті їх порушення. [1, с. 3] До того ж, в якості екологічних інструментів сталого розвитку промисловості доцільно використовувати екологічне страхування на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього середовища та погіршення якості природних ресурсів та екологічні субсидії, що покривають частину видатків на розробку нових технологій і позик на устаткування природоохоронного призначення, на відновлення якості середовища.

Економічна політика спрямована на стабілізацію роботи промислового комплексу, подолання технологічної відсталості та високої енерго- і матеріаломісткості виробництва. До економічних інструментів відносяться податкові пільги та податкові кредити певним групам промислових підприємств, які використовують альтернативні джерела енергії, збільшують зайнятість та продуктивність праці, з обов'язковою умовою використання заощаджених за цей рахунок фінансових ресурсів на цілі сталого розвитку промисловості [9]. Крім цього, в якості економічних інструментів забезпечення сталого розвитку застосовуються обмеження окремих видів діяльності промислових підприємств, регулювання цін на продукти промисловості, дотації, фінансування інноваційних проектів, державні закупівлі та інші.

Соціальна політика ставить метою досягнення безпеки праці робітників, створення висококваліфікованого персоналу підприємства, підвищення матеріальної забезпеченості працівників [6, с. 43]. До соціальних інструментів відносяться встановлення мінімальної заробітної плати, розміру внесків соціального страхування, затвердження вимог безпеки робочих місць, програм підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Інституційна політика являє собою комплекс заходів по створенню досконалої системи органів управління сталим розвитком всіх рівнів та ефективної законодавчої

бази з метою забезпечення високих соціальних, економічних та екологічних показників функціонування національної промисловості. Інституційними інструментами виступають угоди про співпрацю між органами влади всіх рівнів щодо забезпечення сталого розвитку промисловості країни, програми соціо-еколого-економічного стимулювання розвитку промисловості за рахунок бюджетів різних рівнів, сталі позабюджетні фонди націлені на створення постійного джерела фінансової підтримки сталого розвитку на території країни, популяризація та пропаганда сталого розвитку промисловості з метою підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання до впровадження принципів сталого розвитку [8]. Прикладом фондів сталого розвитку промисловості є створення екологічних фондів, призначених для направлення цільових грошових надходжень (штрафи за забруднення, платежі за природокористування, неекологічну продукцію) на цілі охорони і покращення навколишнього середовища. Поява даних фондів надасть можливість полегшення складної бюджетної ситуації, пов'язаної з обмеженістю державних коштів на екологічні цілі, а також пом'якшення протидії, пов'язаної з підвищенням штрафів за забруднення, якщо підприємства будуть бачити, що надходження від подібних штрафів витрачаються на поліпшення екологічної обстановки.

Індикаторами сталого розвитку в представленій стратегії виступають економічні, соціальні, екологічні та інституційні показники оцінки стану відповідної сфери промисловості країни, регіону та підприємства. Отже, до економічних індикаторів сталого розвитку промисловості можна віднести:

- індекс промислового виробництва;
- обсяги капітальних інвестицій;
- обсяги державної підтримки інвестиційних проектів промисловості;
- кількість інноваційних підприємств;
- рівень прибутковості;
- наявність і рівень зносу основних засобів.

До соціальних індикаторів розвитку відносяться:

- кількість створених робочих місць;
- розмір середньомісячної заробітної плати працівників промисловості (у порівнянні з мінімальною заробітною платою);
- заборгованість по виплаті заробітної плати;
- забезпечення нормальними умовами праці (рівень виробничого травматизму);
- кількість об'єктів соціальної інфраструктури промислових підприємств;

– рівень кваліфікації кадрів.

Екологічні індикатори представлені наступними показниками:

– обсяги токсичних відходів і викидів виробництва в атмосферне повітря;

– кількість ресурсо-, енергозберігаючих та маловідходних технологій;

– кількість проведених природоохоронних заходів.

До інституційних індикаторів сталого розвитку можна віднести:

– наявність органів (підрозділів), що здійснюють управління сталим розвитком;

– наявність законодавчої бази (документів) з питань сталого розвитку (концепція, стратегія, плани: загальнодержавні, регіональні, місцеві, підприємства);

– витрати на утримання органів управління сталим розвитком [2, с. 14].

Висновки. Отже, впровадження стратегії сталого розвитку промисловості дозволить реалізувати принципи сталого розвитку по всій території країни, досягти збалансованого та рівномірного розвитку національної промисловості на довгострокову перспективу, забезпечити гідний рівень життя майбутнім поколінням та зберегти невідновлюваний природно-ресурсний потенціал держави.

Список використаної літератури

1. Определение и применение административных штрафов за экологические правонарушения: методические рекомендации для контрольно-надзорных природоохранных органов стран ВЕКЦА, 2009. – 38 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/env/outreach/42357326.pdf>
2. Підліснюк В. Сталий розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенська, О. Маслюківська. – К.: Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 р. № 1001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
4. Проект Закону України «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>
5. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» від 17 липня 2013 р. № 603-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>

6. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
7. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25 травня 2001 р. № 341/2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>
8. Химинець В. В. Інституційні основи сталого розвитку Карпатського регіону в контексті синьої економіки / В. В. Химинець // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №3(20). – С. 161-165.
9. Цуркан І. М. Стимулювання економічного розвитку промислових підприємств засобами податкового регулювання / І. М. Цуркан // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна – 2006. – Вип. 12. – С. 261-267.

ГОРЯЧЕВА Е. А. СТРАТЕГИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Целью статьи является разработка комплексной стратегии устойчивого развития промышленности, которая объединяет общенациональный, региональный и местный уровни управления, с учетом основных целей, задач и принципов каждого из них. В работе представлен механизм управления устойчивым развитием промышленности страны, отдельного региона и промышленного предприятия. Проанализировано правовое обеспечение устойчивого развития, его экологические, экономические, институциональные и социальные инструменты и индикаторы.

Ключевые слова: устойчивое развитие, стратегия устойчивого развития промышленности, механизм управления устойчивым развитием, инструменты управления устойчивым развитием, индикаторы устойчивого развития.

HORIACHEVA K. O. STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDUSTRY

The purpose of article is development of complex strategy for sustainable development of the industry, combining a national, regional and local levels of government, with the main goals, objectives and principles of each. The paper presents a mechanism of sustainable industrial development of the country, a region and industrial enterprises. To analyze the

legal basis of sustainable development, its environmental, economic, institutional and social tools and indicators.

Keywords: sustainable development strategy for sustainable industrial development, the mechanism of sustainability management, sustainability management tools, indicators of sustainable development.